

OSOBNOSŤ JOZEFA BENCÚRA (1728–1784) – JEHO DIELO A AKTIVITY V OBLASTI PRÁVA

MARTA DOBROTKOVÁ

Abstrakt: Príspevok približuje osobnosť právnika, historika a pedagóga práva Jozefa Bencúra. Bencúr sa ako talentovaný študent dostal na štúdium teológie, prírodných vied, histórie a práva do Jeny a Halle. Pedagogicky pôsobil na evanjelických lýceách v Kežmarku a v Bratislave, kde prednášal civilné a prirodzené právo. Popri pedagogickej činnosti publikoval historické a právnické diela, z ktorých najväčší význam má dielo *Commentatio juridica critica de haereditario Jure*, ktoré vydal pod menom Eusebius Verinus. Zastupoval mesto Bratislava v spore o výnosy z mýta s pilišským a benediktským opátstvom na Panónskej hore a spochybil pravosť najstaršej listiny udelenej opátstvu v Pannonhalme z roku 1001.

Kľúčové slová: Jozef Bencúr, evanjelické školstvo, občianske a prirodzené právo, uhorské „bella diplomatica“.

Jozef Bencúr – historik, právnik, ale aj pedagóg bol pomerne dôležitým mužom osvietenскеj doby. Pochádzal zo slávneho rodu Bencúrovcov zo Záskaľia v Oravskej stolici. Početnejšie zmienky o ňom možno nájsť v ďalšej oravskej dedine v Jasenovej.¹ Jeho rodičia boli slobodnými roľníkmi, šoltýsmi. Po skončení domácich stredoškolských štúdií odišiel roku 1750 študovať do nemeckých miest. Bencúr sa dostal na štúdium vďaka finančnej podpore Samuela Bohuslava (Bohuša)² a tak sa aj zoznámil s rodinou Radvanskovcov. Absolvoval štúdium v Jene a neskôr v Halle,³ kde popri štúdiu teológie získal bohaté vedomosti z prírodných vied, histórie, filozofie a práva. Jozef Bencúr sa na štúdiá dostal zásluhou Žigmunda Kelera,⁴ ktorý 8. februára 1750 prostredníctvom Jána Tomku-Sáskeho,⁵ profesora geografie, odporučil Jozefa Bencúra Ladislavovi Radvanskému⁶ ako vynikajúceho mladíka, ktorý má skvelé základy humanitného vzdelania a vkladali do neho veľkú nádej, že v budúcnosti

1 O jeho narodení uvádza v Bencúrovom životopise Ctiboh Zoch záznam: Anno 1728 die 4. Aprilis baptisatus est Josephus, Joannis et Catherinae Benczur Jasoviensis..., ktorý bol uverejnený v Slovenských novinách č. 21, vo Viedni roku 1851 vydávaných D. Lichardusom a J. Záborským.

2 Bohušovská finančná podpora vypomáhala protestantským teológom študujúcim na zahraničných akadémiách. Tento fond opatroval Ladislav Radvanský a Bencúrovi sa z neho vyplácala suma 25 zlatých.

3 Jena a Halle patrili medzi mestá, kam smerovali na štúdium predovšetkým protestantskí študenti. Bencúr sa dostal na štúdium vďaka vybaveniu finančnej podpory Samuela Bohuslava.

4 Žigmund Keler bol bratislavský rodák, právnik, po tolerančnom patente kráľovský prokurátor, roku 1789 sudca v Trnave, naposledy radca apelačného súdu vo Viedni, prívržencem reforiem Jozefa II., autor právnickej príručky.

5 Ján Tomka-Sásky (2. 10. 1692–26. 8. 1762 Bratislava – geograf, historik, pedagóg. Pôsobil ako profesor na gymnáziu v Rábe, od r. 1732 profesor dejín Uhorska na evanjelickom lýceu v Bratislave, v rokoch 1747–1760 ho viedol ako jeho rektor. Vo vlastivednom výskume úzko spolupracoval so svojím učiteľom M. Belom.

6 Ladislav Radvanský (18. 12. 1701–1758) – slovenský historik, vlastník rodového panstva v Radvani. Na gymnáziu v Banskej Bystrici bol žiakom Mateja Bela. Bol prívržencom pietizmu, obranca protestantov, podporoval cirkevné školstvo, mecén slovenských študentov na zahraničných školách. Vlastnil bohatú knižnicu, najmä teologickú a historickú literatúru, ku ktorej vypracoval katalóg. Usporiadal aj rodinný archív a na jeho základe spracoval dejiny vlastného rodu *Notitia familiae suae hereditibus conscripta*, ktorá sa považuje za prvú uhorskú genealogickú prácu založenú na kritickom spracovaní písomných prameňov. V rukopise zanechal aj zápisy z uhorských snemov.

bude užitočný nielen pre školy vo vlasti, ale aj pre cirkev.⁷ Bencúr sa počas štúdií stal horlívym stúpencom filozofie prirodzeného práva.⁸ V nemeckom prostredí na Bencúra najviac vplývali profesori Christian Gottlieb Buder, ktorý sa zaoberal dejinami aktuálnych politických problémov, a filozof–právník Joachim Georg Daries, ktorého odporúčali ako autora ius publicum na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity.⁹ V rokoch 1755–1760 a 1771–1776 bol rektorom a profesorom evanjelického lýcea v Kežmarku.¹⁰ Na lýceum do Kežmarku mu pomohol dostať sa opätovne jeho mecén Ladislav Radvanský. V júni roku 1755 sa stáva nielen pedagógom, ale aj rektorom lýcea. Osobne šiel do Radvane poďakovať sa Radvanskému. V rokoch 1760–1771 pôsobil na evanjelickom lýceu v Bratislave v rovnakých postaveniach aj ako pedagóg, aj ako rektor. Na oboch gymnáziách prednášal občianske a prirodzené¹¹ právo. Konceptcia prirodzených práv je spojená s emancipáciou človeka, s novým postavením jednotlivca v spoločnosti. Prirodzené práva sú chápané ako univerzálne, imanentné človeku, patriace každému, bez ohľadu na to, kde žije, k akému etniku patrí.

Bencúr si vyslúžil povest' výnimočného pedagóga, prednášal podľa svojich vlastných latincky písaných prednášok, vyznačoval sa veľmi dobrým vzťahom k študentom aj tým, že sa snažil vylúčiť zaužívané diktovanie učebnej látky a vopred pripravoval vlastné učebné texty, ktoré so študentmi podrobne preberali v diskusiách. Jozef Bencúr počas svojho pôsobenia zaviedol presný a pre vyučujúcich i študentov záväzný plán štúdia a jednotné učebnice, čo normovalo prácu v škole a upevnilo jej povest' ako najvýznamnejšej vzdelávacej inštitúcie evanjelikov augsburského vyznania v Uhorsku.¹²

V roku 1774 požiadal prostredníctvom Uhorskej kráľovskej kancelárie panovníčku Máriu Teréziu o miesto senátora v bratislavskej mestskej rade a o rok na to sa ním aj stal. Uhorská dvorská kancelária uznala schopnosti Jozefa Bencúra, ktorý sa verejnosti predstavil vo svojich dielach.¹³ Preto 10. novembra 1775 dekrétom nariadila, aby sa Bencúr stal členom mestskej rady a senátorom mesta Bratislavy.¹⁴ Toto nariadenie sa zdôrazňuje ešte intimátom

7 „Egregium adolescentem Josephus Bentsur Jasenova Arvensis, quem venerandus Sigismundus Kellerus per epistolam commendavit, Sp. Domini communem rei evangelicae utilitatem, maiorem in modum commendo. Ea ille studiis humanitatis posuit apud nos fundamenta: ut merito possim dicere de eo spem bonam concipere, cum futurum olim non minus scholis patriis, quam ecclesiae Christi perutillem. Praeterquam enim quod in lingua latina ceterisque patriis ac orientalibus non contemnenda posuit fundamenta: in reliquis etiam disciplinis vere laudo dignus fecit prefectus.“

8 Zaujala ho interpretácia Samuela von Pufendorfa, Christiana Thomasia a Christiana Wolfa, ktorá sa stala východiskom ideológie osvieteniského absolutizmu.

9 Bližšie informácie o Právnickej fakulte Trnavskej univerzity pozri: *Dejiny Trnavskej univerzity 1635–1777, 1992–2010*, Trnava 2010; autorky štúdie sú Miriam Laclaviková, Adriana Švecová, s. 105–128.

10 Po skončení štúdia v Jene a v Halle roku 1755 dostal od oravského župana pokarhanie, že na štúdium v zahraničí nedostal povolenie.

11 Konceptcia prirodzených práv je spojená s emancipáciou človeka, s novým postavením jednotlivca v spoločnosti. Prirodzené práva sú chápané ako univerzálne, imanentné človeku, patriace každému, bez ohľadu na to, kde žije, k akému etniku patrí. Prvýkrát sa s myšlienkou prirodzených práv stretávame u gréckych filozofov, podľa ktorých prirodzené práva nezávisia od moci, ale moc zaväzujú. Občan má právo požadovať od štátu zabezpečenie ich ochrany. Konceptcia prirodzených práv sa sformovala v období renesancie. Erazmus Rotterdamský a Hugo Grotius zdôraznili, že rozum a inteligencia sú prameňom prirodzeného práva. Prirodzenými právmi sú– právo na život, právo na rovnosť. Všetci ľudia majú rovnaké prirodzené práva, ktoré nemôže nikto obmedzovať. V 18. storočí presadzovali prirodzené práva v Anglicku (J. Locke), vo Francúzsku (J. J. Rousseau).

12 KOWALSKÁ, E. *Evanjelické ev. a. v. spoločenstvo v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania spoločnosti*. Bratislava: Veda 2001, s. 43.

13 GODÁLOVÁ, M. *Jozef Bencúr a spor mesta Bratislavy o mýto*. Diplomová práca. Bratislava, Katedra československých dejín a archívnictva, 1978, s. 26.

14 Archív mesta Bratislavy, Protocollum actionale, 1775, č. 500. Bencúr nahradil starého senátora Jána Krisára.

v decembri 1775,¹⁵ podľa ktorého sa má Bencúr prijať za vnútorného člena mestskej rady aj keď sa čiastočne porušil volebný postup. Zároveň bol roku 1778, keď sa uprázdnilo miesto archívára, menovaný aj mestským archívárom.

Jozef Bencúr aj v novom postavení senátora sledoval domáce školstvo. Jozef II. sa usiloval o centralizáciu školstva prostredníctvom zmiešanej komisie pre reformu školstva v Uhorsku, kde Bencúr zastupoval evanjelikov. Zaujímavá je jeho analýza postavenia katolíkov v nekatolíckych krajinách, ktorá mierila k posilneniu argumentov v prospech občianskej tolerancie nekatolíkov, o ktorej sa už v okruhu cisára Jozefa II. začínalo intenzívnejšie uvažovať.¹⁶ Nariadenia *Ratia Educationis* sa mali zosúladiť aj s názormi protestantského vierovyznania. Škola sa vymanila spod priameho vplyvu cirkvi a užšie sa spojila s potrebami štátu a každodenného života. Postupnosť krokov Jozefa II., keď najskôr inicioval zmeny v školskej správe Uhorska, dostavilo sa aj rokovanie s predstaviteľmi nekatolíckych náboženstiev o zavedení reforiem v rámci ich školstva. Bencúra oslovili a zapojili do spolupráce na základe dobrých referencií zo strany vládnych kruhov ako experta a človeka z praxe, ktorý mal veľmi dobrú reputáciu.¹⁷

V Bratislave žil Jozef Bencúr do roku 1784. V uvedenom roku ho Jozef II. vymenoval za viceregistrátora archívu Uhorskej kráľovskej komory.¹⁸ Po úmrtí Adama Františka Kollára dostal aj menovací dekrét za riaditeľa cisársko-kráľovskej dvornej knižnice vo Viedni. Po prezatí dekrétu na ceste do Viedne však 31. augusta 1784 náhle zomrel na infarkt.¹⁹

Pri hodnotení diela Jozefa Bencúra si musíme uvedomiť, že vystupoval na obranu práv vládnucej dynastie a bol horlivým prívržencom osvietenského absolutizmu.

Jozef Bencúr sa už počas štúdií na nemeckých univerzitách orientoval na vedeckú činnosť, ktorú chcel znásobiť množstvom vydaných prác. Zaujímal sa o vtedajšiu súčasnú politiku a svoj záujem spájal s vedeckými poznatkami hlavne z oblasti histórie a práva. Už počas pobytu na kežmarskom evanjelickom lýceu vydal dve práce, ktoré vzbudili záujem nielen vedeckej spoločnosti v Uhorsku, ale predovšetkým viedenského dvora. Rovnako sa o neho zaujímal aj bratislavský evanjelický zbor.²⁰ Bol autorom geograficko-historických,²¹ filozofických, ale najmä právnických diel.²² Zatiaľ čo historické a právnické diela majú spoločného menovateľa: obranu absolutistických snáh panovníka a celého viedenského dvora, filozofické práce sú dokladom toho, že Bencúr patril i medzi popredných slovenských filozofov vtedajšej doby. Dve práce s historickou tematikou vydal anonymne. V prácach sa opieral o svoje právnické vedomosti a v mnohých dielach využíval historicko-diplomatickú analýzu pôvodných listín, ktorými chcel dokázať svoje tvrdenia.

15 Archív mesta Bratislava, Protocollum actionale, 1775, č. 567.

16 KOWALSKÁ, E. *Evanjelické ev. a v. spoločstvo v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania spoločnosti*. Bratislava: Veda 2001, s. 169–170.

17 Bencúr však nedostal poverenie vyjadrovať názory celej evanjelickej a. v. cirkvi.

18 *Slovenské pohľady*, VIII, 1882, č. 2, s. 36.

19 GODÁLOVÁ, M. *Jozef Bencúr a spor mesta Bratislavy o mýto*. Diplomová práca. Bratislava, Katedra československých dejín a archívnictva, FFUK Bratislava 1978, s. 28.

20 Evanjelický a. v. zbor ho roku 1760 pozval pôsobiť na evanjelické gymnázium v Bratislave na miesto, ktoré sa uvoľnilo po smrti slávneho Jána Tomku-Sáskeho a v priebehu jednej dekády sa aj v Bratislave stal rektorom.

21 V diele *Confutatio praetensionis Borussiae in Silesiam* (Vindobonae, 1758) dokázal svoju lojalitu voči panovníckemu dvoru v kritickom období sedemročnej vojny. Pozoruhodné bolo aj jeho dielo o počiatkoch uhorských dejín *Historia Regni et Regnum Hungariae ab exordio Ducum et ingressu Hunnorum usque ad nostram tempora*, v ktorých upozornil na ich spätosť s obdobím Veľkej Moravy.

22 Rovnaké úvahy predniesol aj A. F. Kollár a síce obraňoval aspirácie Uhorska na územie viacerých poľských kniežatstiev.

V prípade právnických diel sa v expertízach o právnych nárokoch zaoberal rovnakými úvahami, aké predniesol aj A. F. Kollár, ktorý od začiatku 60. rokov vypracovával odborné expertízy pre Dvorskú banskú a mincovú komoru.²³ Jozef Bencúr s Adamom Františkom Kollárom veľmi úzko spolupracoval, ich vzájomná zachovalá korešpondencia obsahuje viac ako 40 listov.²⁴ Napriek tomu, že sa obaja títo muži tvarovali v odlišných prostrediach – prvý v jezuitskom, druhý v protestantskom nemeckom – ich názory a spoločenské zameranie práce sú si veľmi blízke. Bencúr mal veľmi blízky vzťah aj s rodinou Radvanskovcov, ktorí ho podporovali v štúdiách. Ladislavovi Radvanskému a jeho synovi Jánovi²⁵ pravidelne písal listy a informoval ho o svojich činoch a postojoch.

Prvým významnejším dielom Bencúra bol spis *Hungaria semper libera* (Viedeň, 1764).²⁶ Priamy a odvážny názov spisu naznačuje jeho obsah. Bencúr sa v publikácii na základe listinných dokumentov snaží dokázať, že Uhorsko bolo odpradáвна vždy slobodné a svojprávne a nikdy v područí cudzieho vládcu alebo národa a ak nejaké listiny dokazovali opak, podrobil ich kritickému rozboru a odsúdil. Pravdepodobne táto knižka zblížila J. Bencúra s osvieteným slovenským učencom A. F. Kollárom.²⁷ Kollár sa postupne zo skriptora stal druhým, potom prvým kustódom a napokon vedúcim a od roku 1774 riaditeľom viedenskej dvorskej knižnice v hodnosti dvorského radcu. Vyznačoval sa ako stúpenec ideí osvietenského absolutizmu. Kollár v širšom meradle vystupoval ako historik a publicista. Bol mimoriadne jazykovo talentovaný. Svojimi pedagogickými názormi ovplyvnil uhorskú osvietenú reformu *Ratio educationis* (1777), aj keď sa na nej priamo nezúčastnil. Medzi Bencúrom a Kollárom vzniklo úprimné priateľstvo, dôkazom ktorého je bohatá korešpondencia. Aj u J. Bencúra bola základným teoretickým východiskom obhajoba absolutistickej moci uhorských panovníkov, konkrétne Márie Terézie a Jozefa II. voči šľachte. Proti katolíckej hierarchii bolo namierené chápanie vlastníctva na základe prirodzeného práva.²⁸ Bencúr totožne ako Kollár odmietal definovanie deľby moci v Uhorsku, ako ho rozvíjala tradičná uhorská politická a právna veda, a tým aj zásadu uhorského stavovského štátu.²⁹ Bencúr súhlasil s Kollárom aj v tom, že práva uhorského kléru sú odvodené od milosti kráľa a podporil Kollárovo názory o právomoci uhorských kráľov disponovať cirkevnými majetkami, udeľovať občianske práva komukolvek z cudzincov a vyznamenávať mestá. Aj A. F. Kollár už vo svojej prvej väčšej práci *De jure patronatus apostolicorum regum hungariorum*³⁰ v duchu princípov učenia zakladateľa teórie o prirodzenom práve Huga Grotia dokazoval, že uhorskí panovníci majú právo menovať biskupov a iných cirkevných hodnostárov, premiestňovať

23 Roku 1769 bol menovaný za radcu Dvorskej banskej a mincovej komory.

24 Originály listov sa nachádzajú v Šopronskom archíve v Maďarsku (Soproni Állami Levéltár. Kollár család iratai 10/XIII. Zászlóhu maďarských historikov vyšli ako súbor dokumentov v práci *Kollár Ádám Ferenc levelezése*. Andor Tarnai, László Nagy Szelestei (edd.) Budapest: Universitas könyvkiadó 2000. 548 s.

25 Ján Radvanský (1739–1815) – stal sa podžupanom a poslancom Zvolenskej stolice a direktorom banského dištriktu. Bol členom evanjelickej budínskej synody. Takisto ako otec, aj on bol kráľovským radcom a stal sa Rytierom Zlatého rúna. Rodina Radvanskovcov získala roku 1875 v Štajersku barónsku hodnosť.

26 Kompletný názov diela je: *Ungaria semper libera, sui que juris nunquam vel principi, vel genti alicui externa, obnoxia. Quod ex genuitis litterarum monumentis eruere, et quae in contrarium adducuntur examinare, confutareque studuit*. Vindobanae 1764. 80 s.

27 Adam František Kollár (* 17. 4. 1718 Terchová, † 10. 7. 1783 Viedeň) – knihovník, historik, pedagóg. Študoval v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici a v Trnave, kde vstúpil do jezuitského rádu, absolvoval štúdium filozofie a teológie. Z jezuitského rádu ešte pred vysvätením vystúpil roku 1748.

28 Politicky sa táto otázka vyhrotila najmä v prvých rokoch vlády Jozefa II. v súvislosti s jeho snahou o zdanenie šľachty a so sekularizáciou majetkov zrušených kláštorov.

29 KOWALSKÁ, E. *Evanjelicke ev. a. v. spoločenstvo v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania spoločnosti*. Bratislava: Veda, 2001, s. 167.

30 *Historiae diplomaticae juris patronatus apostolicorum Hungariae regum Libri tres*. Viennae, 1762.

ich z jednej diecýzy do druhej, darovať a odnímať cirkvi majetky bez predbežného súhlasu pápeža.³¹ Bencúr vo svojich listoch písaných Kollárovi veril, že skôr ako Jozef II. preberie vládu, pochopí, že niektoré jeho reformy – hlavne urbárska, sú neprijateľné.³² V jednom z listov napríklad konštatuje: „Predsa už máme v Trnave (rozumej na Trnavskej univerzite) profesorov, ktorí sa zaoberajú finančnými a politickými záležitosťami, fyzikou a matematikou a inými vecnými odborními. Keď sa vrátia do miest tí, ktorých vyučujú, preberieme prvenstvo v týchto disciplínach a ekonomike od Nemcov.“³³ Zaiste možno medzi viaceré odbory zaradiť aj právo, keďže od roku 1767 existovala na Trnavskej univerzite v Trnave aj Právnická fakulta. Bencúr sa Kollárovi zmieňuje aj o veľkom pohybe na Trnavskej akadémii spôsobenom zrušením jezuitov.³⁴ Z dôveruje sa mu, že sa po desiatich rokoch vracia z Bratislavy do Kežmarku. Napriek tomu, že ho vlastní kolegovia v podstate z Bratislavy vyhнали, vyjadril sa, že napokon je rád, pretože v Kežmarku bude mať viac času na štúdium a písanie.³⁵ Dokladom o dôvernom priateľstve je aj list, v ktorom Kollára žiada, aby dohliadol na jeho syna, ktorý bude vo Viedni študovať matematiku.³⁶

V práci *Commentationi Juridici*³⁷ sa smelo postavil proti Verbóciho Tripartitu. Bencúrovo dielo dokumentuje dedičné právo Habsburgovcov v Uhorsku a je vlastne apológiou pragmatickej sankcie. Hneď po objavení diela sa v tlači rozšíril názor, že autorom diela je Bencúr. V diele konštatoval, že už kráľ Štefan zlúčil titul panovníka s kráľovstvom a ustanovil zásadu dedičnosti titulu kráľa. Zasadil sa proti teórii o slobodnej voľbe kráľa, keď ukázal na jej konzekvencie v podobe neporiadku za Vladislava II. a jeho syna Ľudovíta. Inštitút *iunioris regis* zabezpečoval plynulosť prechodu moci a vychádzal zo zásady dedičnosti a to aj v ženskej línii panovníckeho rodu už počas 14. storočia.³⁸

V súvislosti s druhým delením Poľska dokazoval nároky na územie poľských kniežatstiev Osvienčimu a Zatora, Maloruska a Podolia v práci *Jurium Hungariae in Russiam minorem et Podoliam, Bohemiaeque in Oswiencensem et Zatoriensem ducatus praevia explicatio*. Práca vyšla v roku 1772 vo Viedni a v roku 1783 vo Frankfurte a v Lipsku. Pred vydaním prácu predostrel vojenskému ministerstvu a uviedol, že ak by sa spomínané krajiny pripojili k Uhorsku, mohol by očakávať od viedenského dvora nejakú odmenu.³⁹

31 Kollár sa k svojim názorom vrátil po dvadsiatich rokoch v diele *Pôvaby dejín verejného uhorského práva Historiae publici regni Ungariae amoenitates*. 1.–2. Viennae 1783.

32 Kollár *Ádám Ferenc levelezése*. A. Tarnai, L. Nagy Szelestei (edd.) Budapest: Universitas könyvkiadó 2000. List č. 230. 17. marec 1770, s. 260–261.

33 Kollár *Ádám Ferenc levelezése*. A. Tarnai, L. Nagy Szelestei (edd.) Budapest: Universitas könyvkiadó 2000. List č. 228. 22. február 1770, s. 259 (ďalej len číslo listu).

34 List č. 265. 14. apríl 1771 z Kežmarku, s. 293–294.

35 List č. 253. 5. december 1770, s. 278. Najintímnejšou časťou z listov je zmienka o rozhovore Bencúra s cisárskym úradníkom o tom, že A. F. Kollár doposiaľ nedostal žiadne uznanie. Stalo sa tak až roku 1775, keď mu Mária Terézia obnovila zemianstvo a darovala dedinu Keresztény v Šopronskej stolici.

36 Jeho syn sa stal úspešným kartografom. List č. 376. 8. apríl 1776, s. 364–365.

37 Úplný názov práce je: *Commentatio juridica critica de haereditario Jure sereniss. Domus Austriae in Apostol. Regnum Hungariae, de jure eligendi Regem, quod Ordinibus Regni quondam competebat, de Corregente, Rege juniore et Ducibus Regiis, quos olim Hungaria habebat*. Viennae et Lipsiae, 1771, 188 s. Vydané pod menom Eusebius Verinus.

38 KOWALSKÁ, E. *Evanjelické ev. a v. spoločenstvo v 18. storočí. Hlavné problémy jeho vývoja a fungovania spoločnosti*. Bratislava: Veda 2001, s. 168.

39 GODÁLOVÁ, M. *Jozef Bencúr a spor mesta Bratislavy o mýto*. Diplomová práca. Bratislava: Katedra československých dejín a archívniectva, FFUK Bratislava, 1978, s. 38.

Druhou anonymnou prácou *Schreiben an einem Freund...*⁴⁰ napadol zakladáciu listinu archiepátstva sv. Martina z Panónskej hory, hlavne interpolovaný pasus o bratislavskom mýte. V práci vymenoval devätnásť argumentov, ktoré otriasli postavením benediktínskeho opátstva sv. Martina na Panónskej hore v spore o výnosy z bratislavského mýta. Bencúr porovnával odlišné časti textu listiny. Rozdielny text odpisov listiny ho nabádal k tomu, že ani jeden neobsahuje originál. Odpovedou boli ďalšie práce obsahujúce práva opátstiev, ako napr. práca Pavla Chrysostoma Nováka, ktorému Bencúr odpísal v diele *Animadversiones in P. Chrysostomi Novák vindicias diplomatís Stephanei*, ktoré vyšlo vo Viedni roku 1780 anonymne. Všetky uvedené práce dokazujú oprávnenosť užívania výnosov a majetkov cirkevných inštitúcií, ale aj tie, ktoré vyvracajú ich tvrdenia, sa radia medzi uhorské „bella diplomatica“.

V diele *Jus publicum Hungariae*, ktoré bolo vydané v Horváthovej *Bibliotheca iurisconsultorum Hungariae* až po Bencúrovej smrti roku 1790, sa spisovateľ neustále odvolával na svoju prácu *Historia Hungariae*.

Medzi dielami Jozefa Bencúra chýbajú práce so školskou tematikou, napriek tomu, že bol dlhoročným učiteľom a rektorom dvoch lýceí a pripravoval si netradičné a pre svojich študentov zaujímavé prednášky.

Celoživotné úsilie a vedecké dielo Jozefa Bencúra, ktoré venoval upevňovaniu absolutistickej moci a osvieteniskému absolutizmu, si cisárski úradníci predsa len všimli. Roku 1776 bol zvolený sa senátora mestskej rady v Bratislave. Po vydaní Tolerančného patentu sa podieľal na reforme evanjelického školstva podľa Ratio educationis. Na začiatku roka 1784 sa stal aj archívárom– viceregistrátorom Uhorskej kráľovskej komory. Vzťahy medzi Bencúrom a Kollárom a ich pracovné zameranie mali za následok, že po smrti Adama Františka Kollára ho mal vo funkcii riaditeľa Dvorskej knižnice nahradiť práve Jozef Bencúr. Jozef Bencúr patril z radov slovenskej protestantskej inteligencie k najvýznamnejším stúpencom osvieteniských panovníkov Márie Terézie a Jozefa II.⁴¹

V Uhorsku, aj zásluhou Trnavskej univerzity, došlo k rozvoju právnej vedy a určitou čiastkou svojimi dielami a praxou do nej prispel aj Jozef Bencúr, aj keď jeho práce majú charakter možno povedať polyhistorický: sú poprelínané historickým výkladom uhorských dejín a právnickými argumentmi, v mnohých dielach sa opiera o historicko-diplomatické analýzy, predsa ich možno radiť medzi právnické diela. Bencúr nepatril len medzi autorov historicko-právnických diel, ale do dejín sa zapísal aj ako významný pedagóg, ktorý sa na stredoškolskej úrovni popri iných predmetoch venoval aj vyučovaniu civilného a prirodzeného práva.

40 Celý názov práce je: *Schreiben an einem Freund, darinn einige Zweifel wider die Aechtheit der Stiftungsurkunde, welche der heilige Stephan König von Ungarn dem Benediktiner Kloster des heil. Martin 1001, ertheilet haben soll, den Gelehrten zur Prüfung vorgeleget werden*. Wien, 1779, 79 s.

41 Popri ňom už ako stúpeneci jozefinizmu sa vynímali aj Samuel Tešedík, Daniel Lehocký, Ondrej Plachý, Štefan Leška, Juraj Ribay.

PERSONALITY OF JOSEPH BENCÚR (1728–1784) – HIS WORK AND ACTIVITIES IN THE FIELD OF LAW

Summary: The paper deals with the personality of a lawyer, historian and educator of law Joseph Bencúr. Bencúr as a talented student came to study theology, natural sciences, history and law in Jena and Halle. He taught at the Evangelical Lyceums in Kežmarok and Bratislava where he lectured civil and natural law. In addition to educational activities he published historical and legal works from which the most important is the work *Commentatio Juridica Critica de Jure haereditario...* issued under the name Eusebius Verinus. He contributed by his works to the defense of procedures of monarchal Viennese court of the Habsburgs and to strengthen their absolutistic power. He represented the city of Bratislava in a dispute with the Abbey of Piliš, Pannonhalma and with Bratislava Chapter on the right of the use of toll proceeds from waftage near Bratislava. In this affair he questioned one of the oldest Hungarian documents—privilege of Abbey from 1001, which led to widespread professional controversy. He defended also the position of the Protestant religion in Hungary. At the end of his life he was appointed as librarian of the imperial courtly library and archive which, however, did not live as unexpectedly died.

Key words: Personality of Jozef Bencúr, education, protestants schools, civil and natural law, ungarian „bella diplomatica“.

Prof. PhDr. Marta Dobrotková, CSc. (*1954)

Publikačne sa venuje slovenským kultúrnym dejinám, dejinám školstva a regionálnym dejinám Trnavy 18., ale najmä 19. a prvej polovice 20. storočia, vrátane viacerých osobností slovenských dejín. Oblíbenou témou autorky sú aj dejiny spolkovéj činnosti Slovákov v USA, hlavne dejiny slovenského ženského hnutia v USA od konca 19. storočia.